

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. /

Fylke:

Telemark

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Holla

Emne:

Ård og plog

Bygdelag:

Helgja

Oppskr. av:

J. Yttervold

Gard:

Yttervold

(adresse):

Helgja

G.nr.

53

Br.nr.

3.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Ård og Plog.

Ad. 1. Ja. Ård ^{delvis} tror jeg avløst hadde bruket allerede i bronsealderen over flata her. Våre fedre var sikkert like så fremmelige som i Danmark, Bohuslen. Aleksander Briggens historie, bind I s. 45, viser oss en helleristing, hvor en gårdbruker har ård trekke av okser eller hester. Her hadde de jo okser på denne tid og herden kom opp i bruk.

Før harras tid antar jeg de kjørte ård på kryss og tvers, hvoretter de sådde og brukte vel helst piv til nedmelding. Bra med helle.

Ad. 2.

Det er over 60 år siden jeg så ård i bruk her.

Ad. 3.

Ård blev brukt både til å slå opp furu til poteter og som hylpe-ård. Hylpe-plau kjennes ikke.

Ad 4.

Vår gl. al hadde linket med al nr. 3.

Ad 5.

Alen blev dradd av 1 skokle-hest.
Skoklene var ved vidjer festa til
dråget eller humlen (ein).

Ad 6. Alens skjor (av jern). 2 velt=
sjaler av halvved. Alstyret med
håndtakene festa til åsen.

6. Skoklene består av 2 skokler, ^{himmul} dragt
og vidjer.

Ad 7.

Hvor gårdbruker kunne arbeide seg
al, så disse blev forskjellige.

Ad 8.

Der var ingen innstellig, så velt-
sjölene var et fast system.

Ad 9. Vet ikke.

Ad 10.

Dybdegangen ser ikke ut til å kunne
reguleres.

Ad 11.

Ristill kjennes ikke på alen. Alen,
som for 60 år siden blev avløst av
hersehakke, blev bare nytta til
postfurer og lyping. Alens bruk
som plej og harv ligger hundrer
av år tilbake. Velt-sjölene var
av tre, møttes under en vinkel og
var ikke stillbare.

Ad 12.

Slike aler blev som nevnt arbeida
heime på gårdene.

Det bør tilføyes at våre fedre i bron-

sealdertia sikkert dreiv åkerbruk ved sia, av fedrift og jakt. Tede ved Nordfjõ begrav de sine døde. De mange gravrøyser av sammenbragt stein er minner om dem.

Plånen.

Ad 13.

Nå nyttes bare fabrikksmidde plåner - alt av jern bortsett fra håndtakene. For omkr. 50 år siden gikk man over til de moderne typer. De eldre plåner blev arbeidet av bygdesmeder. Deres pris var ca. 4 spd. eller senere 20 kroner.

Ad 14.

Plåne fig. 8 vitas ikke å være nytta i bygda. Der kjennes ikke plåne med rett vellefjøl. Det var den snidde vellefjøl som var den oppfinnelsen der gav støtet til at en all fikk navnet plåne.

I Norges Historie av de 6 forfattere er nevnt at plånen blev tatt i bruk omkr. år 1200. Jeg tror snarere plånen blev nytta allerede omkr. år 1000.

I "Historiens" bind II 1. s. 311 fortelles at Olav Trygvæ påla «en plogskatt til bispesets helgen, det vil si bispes-tolen».

Ad 15.

Velteffjola har vel altid vært kenss med plaukarerens støvel som nå.

Ad 16.

Plauer blev velta til den side som velteffjola er. Dette ved svinging og tilbaketjering.

Ad 17.

Om noen plass på åsen kjennes ikke

Ad 18. Man hadde gjerne bare høyre-plau. Men på bakkete siddommer hadde man en såkalt "bakkplau". Velteffjola kunne svinges, så der behørdes ikke å "kjøre tom" (uten å la plauen gå) i den ene retning. Matjorda blev altid velta mot dalen.

Ad 19.

Med de gamle plauer arbeidet man gjerne grüvint.

Ad 20.

Altid ristill, som også er kjennetegn på plau.

Ad 21.

Ukjent her.

Ad 22.

Plauer kjones altid på en simpel tremeisla-heimetra og retur.

Jarlsbergplånen vites ikke nyere her.

For 50 til 80 år siden blev Hølleplånene gjerne arbeidet på gården Stenstad av gårdeier og smed Arne Christensen og sønn Peder Arnesen.

"Stenstadplånen" ligna fig 14. Den enkelte del er ås og styre + håndtak av tre. Værefjøl, plånegjern og ristill av jern.

Værefjøl og ristillen var nok herda jern. (Stål). På steinet grunn. var det sterk slit på disse 2 plåndeler. De blev derfor ombytt etter noen års bruk. Dermed var plånen som en ny.

Plåne er her redskapet som velter jorda til en side.

Man har ås på ål og ås på plåne. Navnet ås må være meget gammelt. Ål uttales med meget tykk l. Plåne liksom.

Ål og plåne er begge hankjønn.

Ytterboe 12 mai 1948.

S. Ytterboe.

1631